

مقایسه عوامل مؤثر بر حس تعلق به مکان در محلات جدید و قدیم شهر اردبیل

توحید حاتمی خانقاهی^۲ - استادیار گروه معماری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
وحید وزیری - استادیار گروه معماری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
بهاره سلیمانیان - کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
نگین تاج‌الدینی - کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۴/۰۹

چکیده

حس تعلق به مکان با میزان رضایت و تداوم حضور افراد در یک محله ارتباط مستقیم دارد. عدم شناخت کافی برنامه‌ریزان و طراحان از ابعاد مؤثر بر حس تعلق و تفاوت و شباهت‌های بین عوامل مؤثر در محلات مختلف شهری منجر به کاهش همبستگی، مشارکت اجتماعی و نیز کاهش انگیزه ساکنان برای ادامه سکونت می‌شود. هدف این مقاله، مقایسه عوامل مؤثر بر حس تعلق ساکنان در محلات جدید و قدیمی اردبیل است که می‌تواند منجر به ارتقای سطح آگاهی از ریشه رفتارهای سکونتی مردم شود. برای دستیابی به این هدف، با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی، مرور ادبیات و انجام مصاحبه، به تهیه پرسشنامه محقق ساخت با ۵۷ سؤال اقدام شد. مخاطبان به تعداد ۲۰۰ نفر با استفاده از فرمول کوکران و از بین ساکنان با سن بیشتر از ۱۸ سال در محله‌های مسکونی شهر اردبیل، به روش خوشه‌ای و تصادفی انتخاب شدند. ۱۰۰ پرسشنامه در محلات قدیمی و ۱۰۰ پرسشنامه نیز در محلات جدید اردبیل پخش و تکمیل شد. در مرحله بعد، تحلیل آماری نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها شامل آزمون تی و همبستگی پیرسون با استفاده از نرم‌افزار SPSS ۲۱ انجام شد. براساس نتایج حاصل، اگرچه احساس تعلق به مکان در محلات قدیمی بیشتر از محلات جدید است، اما عوامل مؤثر بر حس تعلق به مکان در محلات قدیمی، ماهیت متفاوتی در مقایسه با محلات جدید دارد. در محلات قدیمی علاوه بر پیوندهای تاریخی و خانوادگی در افراد، عوامل اجتماعی نسبت به عوامل کالبدی، عامل قوی‌تر و اثرگذارتری بر سطح رضایت‌مندی و حس تعلق در ساکنان محله است. با این حال در محلات جدید نیز به دلیل پیرنگ بودن برخی از فاکتورهای بعد کالبدی مانند وجود عناصر طبیعی، فضاهای باز، امکانات تفریحی و موارد مشابه، شاهد سطح مطلوب رضایت‌مندی ساکنان بودیم. در نتیجه افراد در محلات قدیمی و جدید ابعادی از حس تعلق را به دست می‌آورند و ابعادی را از دست می‌دهند که در حالت ایده‌آل به منظور تجمیع حداکثری عوامل مؤثر بر حس تعلق به مکان در یک محله، گام نخست شناسایی و قیاس عوامل بود که در این مقاله بدان پرداخته شد.

واژگان کلیدی: حس تعلق به مکان، محلات قدیمی، محلات جدید، اردبیل.

۱ این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی در حال انجام در دانشگاه محقق اردبیلی با عنوان "مقایسه عوامل مؤثر بر حس تعلق به مکان در محلات جدید و قدیم شهر اردبیل" است.

۲ نویسنده مسئول مقاله: hatami.tohid@gmail.com

جدول شماره ۱: نتایج بررسی دیدگاه‌های اندیشمندان در خصوص رضایت‌مندی سکونتی

محقق	مرجع	موضوع تحقیق
سرایبی و همکاران	Saracai et al., 2016	شاخص‌های تعلق مکانی ساکنان در بافت قدیم کاشان را ارزیابی کردند. نتایج بیانگر آن است که خوانایی، ابعاد زیبایی‌شناختی، بافت، مقیاس، مصالح و... که از مشخصه‌های اصلی سازنده هویت است، در این بافت رعایت نشده و نتوانسته حس تعلق خاطر و این همانی را با افراد برقرار کند.
امامی و همکاران	Emami et al., 2018	به تعیین رابطه حس تعلق و شاخصه‌های اجتماعی آن در روستای زیارت در گلستان پرداختند. نتایج به دست آمده نشان دادند که حمایت اجتماعی و سلامت روان بر حس تعلق افراد تأثیر مثبت می‌گذارد. همچنین متغیر درگیری با جامعه تأثیر حمایت اجتماعی بر حس تعلق افراد را تعدیل می‌کند.
زنگنه و همکاران	Zanganeh et al., 2014	تأثیر تعلق مکانی را بر بهسازی مشارکتی محلات قدیمی سبزوار مورد بررسی قرار دادند. نتیجه حاصله این بوده که تعلق مکانی سبب اثر مستقیم بر روی مشارکت در بهسازی محلات قدیمی شده و موجب بهبود وضع کالبدی و ارتقای سطح پایداری و کیفیت زندگی می‌شود.
مشکینی و همکاران	Meshkini et al., 2015	به ارزیابی حس تعلق به مکان در ساکنان شهر جدید هشتگرد پرداخته‌اند. آنها به این نتیجه رسیده‌اند که در راستای ارتقای حس تعلق مکانی ساکنان شهرهای جدید، طراحان می‌توانند با روی آوردن به طرح‌های گام‌به‌گام و مشارکتی و با بومی‌سازی آن طرح، حس تعلق مکانی را ارتقا دهند.
رهنما و رضوی	Rahnama, & Razavi, 2012	تأثیر حس تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی و مشارکت در محلات شهر مشهد را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان می‌دهد که در یک رابطه علی غیرمستقیم، تقویت حس تعلق مکانی باعث افزایش مشارکت و افزایش سرمایه اجتماعی می‌گردد.
پیربابایی و سجاذاده	Pirbabaei & Sajadzadeh, 2011	تعلق جمعی به مکان را عامل تحقق سکونت اجتماعی در محله سنتی می‌دانند. برای بررسی در این پژوهش محله حاجی در شهر همدان را مورد بررسی قرار داده و نتیجه حاصله این است که حس تعلق به محله از یک طرف ریشه در استمرار سکونت و تجربه‌های ذهنی افراد و از طرف دیگر برگرفته از بسترهای عینی و بیرونی در محیط است و شهرسازان و طراحان در طراحی باید متوجه تنوع نیازهای انسانی باشند.
فلاح	Falahat, 2006	با تعریف حس مکان و عوامل تشکیل دهنده آن نشان داده که محیط کالبدی از طریق اثرگذاری بر فعالیت‌ها و ایجاد معنی خاص بر احساس و رفتار افراد تأثیرگذار است.
هاشم‌نژاد و همکاران	Hashemnezhad et al., 2013	در مقاله خود مفاهیم حس دل‌بستگی و تعلق به مکان را تعریف می‌کنند و عوامل مؤثر بر آن را به طور جامع توضیح می‌دهند. سپس سعی می‌کنند تا با مقایسه عوامل، ارتباط بین فاکتورها را بررسی کنند.
بروکاتو	Brocato, 2016	در پایان نامه خود ارتباط بین کیفیت و میزان رضایت از مکان را با متغیر تعلق مکانی مورد بحث قرار داده است. نتیجه تحقیق نشان داده که رضایت از مکان در میزان تعلق مکانی افراد تأثیر دارد.
ادوارد رلف	Relf, 1976	در کتاب مکان و حس لامکانی به طور ویژه بحث حس مکان را مورد بررسی قرار داده است.

فردی و از طرف دیگر ریشه در تعاملات اجتماعی و ارتباط فرد و دیگران در محیط دارد (Ahmadi et al., 2014: 73).

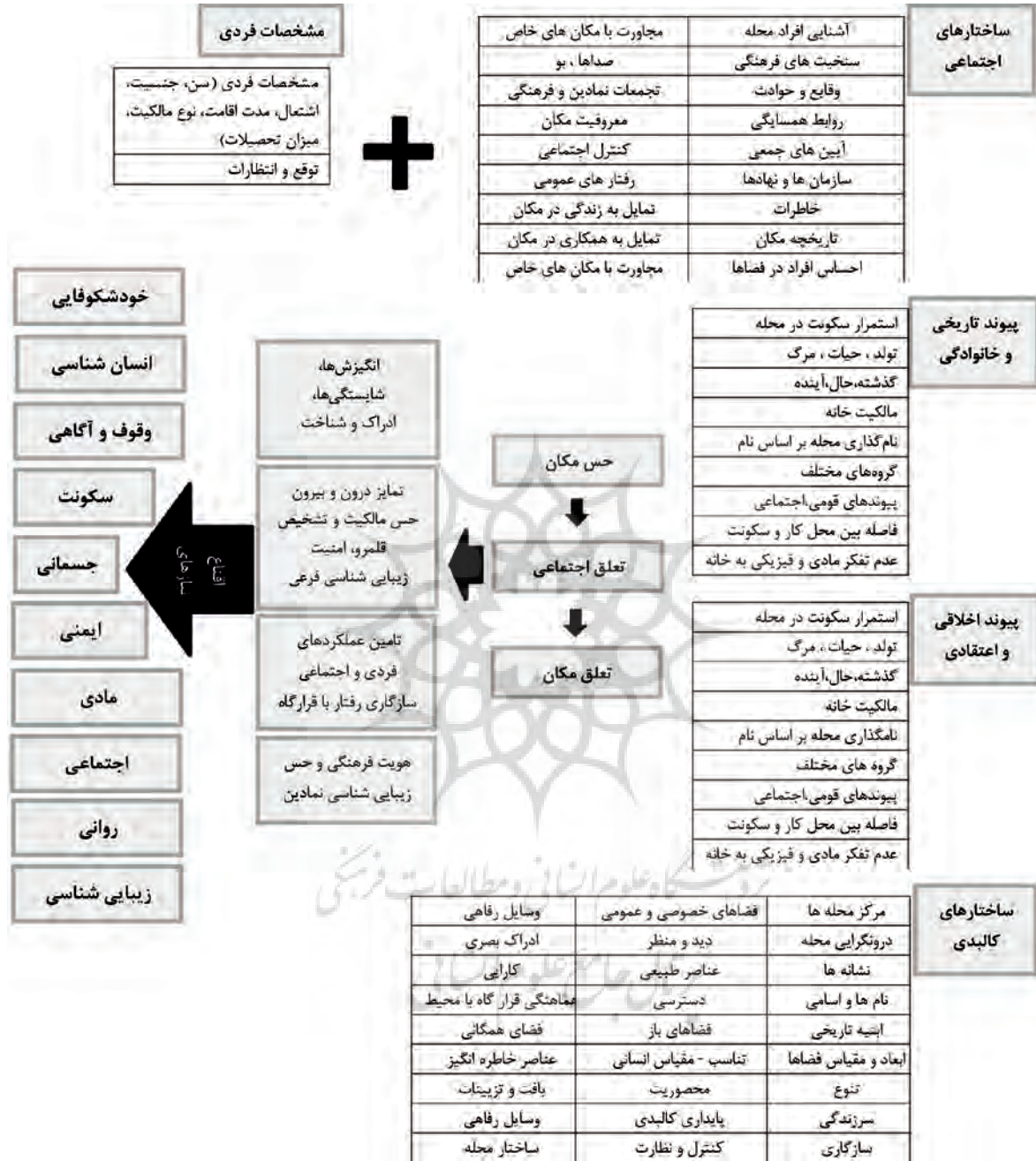

تصویر شماره ۱: مؤلفه‌های به وجودآورنده حس مکان (Pirbabaei & Sajadzadeh, 2011)

شاخص تعلق اخلاقی، همان پیوندهای اخلاقی و اعتقادی است که شامل فرهنگ، سنت، آموزش‌های دینی و مشارکت می‌گردد. تعلق بیوگرافیکی نیز رابطه عمیق تاریخی و خانوادگی است (تصویر شماره ۱). همچنین نتایج تحقیق سرمست و متوصلی (Sarmast & Motevaseli, 2010) بیانگر آن است که عواملی از قبیل برداشت دیگران از مکان، قدمت و پیشینه، میزان سکونت فرد در مکان، داشتن تجربه‌ها و خاطرات مشترک از مکان، میزان فعالیت‌های جمعی و اجتماعی، میزان احساس امنیت در فضاهای عمومی در ایجاد حس تعلق به مکان مؤثر هستند. پژوهش جوان فروزنده و مطلبی (Javan Forouzandeh & Matlbi, 2011) حس تعلق در معماری را برآیند سه عامل فرد، دیگران و محیط به شمار می‌آورند؛ در واقع حس تعلق به مکان از یک طرف وابسته به ویژگی‌های

سه دسته در نمودار شماره ۱ به صورت مفصل پرداخته شده است. گفتنی است که ریز فاکتورهای موجود در هر دسته که در نمودار شماره ۱ به آن پرداخته شده، از بررسی مقالات موجود و مصاحبه عمیق با ساکنان محله گردآوری و در قالب یک نمودار دسته‌بندی شده است.

بنابراین با در نظر گرفتن تمام ابعاد تشکیل دهنده حس تعلق، می‌توان به یک دسته‌بندی کلی شامل ویژگی‌های فردی، شاخص‌های تعلق تاریخی و خانوادگی، شاخص‌های تعلق روحی و روانی (شامل عوامل کالبدی و اجتماعی)، شاخص‌های تعلق اخلاقی و اعتقادی دست یافت که به ابعاد و زیر شاخه‌های این

قدیمی و اصیل اعم از محله پیرعبدالملک، طوی، سرچشمه، گازران، عالی قاپو و اوچدکان است. همچنین محله‌های تازه تأسیس، پررونق، مهم و چسبیده به بافت اصلی اردبیل شامل شهرک‌های حافظ، رضوان، کارشناسان، آزادی و سبلان است که بیشترین میزان ساخت‌وساز و تغییرات کالبدی در چند سال اخیر در این محلات اتفاق می‌افتد.

۳. روش ۳.۱. جامعه آماری

به دلیل توان پاسخگویی دقیق و نزدیک به واقعیت، جامعه آماری مخاطبان این پژوهش را ساکنان با سن بیشتر از ۱۸ سال محله‌های مسکونی قدیمی و جدید شهر اردبیل تشکیل داده‌اند. محله‌های مسکونی قدیمی، براساس مصوبات طرح تفصیلی اردبیل، محدوده بافت تاریخی شامل همه محلات شش‌گانه

۳.۲. حجم نمونه آماری

حجم نمونه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران^۱ و سهم اطمینان ۹۵ درصد، تعداد ۲۰۰ فرد محاسبه و پرسشنامه‌ها با ۵۷ سؤال متنوع که در راستای اهداف پژوهش بود، به وسیله افراد ساکن در محله‌های قدیمی و جدید اردبیل تکمیل شد. تعداد ۱۰۰ پرسشنامه به صورت خوشه‌ای در همه محلات شش‌گانه قدیمی شهر اردبیل و تعداد ۱۰۰ پرسشنامه نیز به همین ترتیب در محله‌های جدید پخش و تکمیل شد. نمونه‌های آماری به طور پراکنده از ساکنان محله‌ها و با ویژگی‌های متنوع اجتماعی، فرهنگی، شغلی، سنی و جنسی انتخاب گردید.

۳.۳. روش انجام تحقیق

در این پژوهش به منظور بررسی میزان حس تعلق افراد و عوامل اثرگذار بر آن و بررسی وضع موجود محله‌های شهر اردبیل، از روش تحقیق تحلیلی-توصیفی و شیوه گردآوری اطلاعات به دو صورت اسنادی (بررسی ابعاد مفهومی و نظری موضوع) و پیمایشی با ابزار پرسشنامه محقق-ساخت استفاده شد. سپس پردازش داده‌ها با نرم‌افزار SPSS، به منظور بررسی چگونگی توزیع و روابط بین متغیرها انجام شد. در مرحله نخست با بهره‌گیری از ادبیات موجود و مصاحبه عمیق با ساکنان محلات مورد مطالعه و سپس تحلیل نظرات برداشت شده و مقایسه آنها، عوامل مؤثر بر حس تعلق در محله در قالب مدل مفهومی پژوهش (نمودار شماره ۱) استخراج شد و سپس پرسشنامه محقق ساخت تنظیم گردید. در پرسشنامه، سنجش میزان حس تعلق در محله به پنج قسمت تاریخی-خانوادگی، اجتماعی، کالبدی، اخلاقی-اعتقادی و ویژگی‌های فردی، در قالب ۵۷ سؤال در طیف لیکرت تقسیم شد. پرسشنامه‌ها طبق روش دلفی میان ۱۲ نفر از متخصصان و اساتید رشته معماری که بومی شهر اردبیل هستند، توزیع گردید و پایایی پرسشنامه با تأیید اساتید و روایی آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ انجام گرفت. سپس پرسشنامه‌ها به صورت خوشه‌ای و تصادفی در محلات توزیع گردید و در نهایت تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش‌های آماری توصیفی (توزیع فراوانی،

1 Cochran

میانگین، انحراف معیار) و آماره‌های استنباطی (آزمون آماری تی و همبستگی پیرسون) به منظور بررسی شدت هر فاکتور و ارتباط آن با حس تعلق افراد و مقایسه در محلات جدید و قدیم انجام شد و نتایج حاصل از آنها استخراج گردید.

۳.۴. محدوده مورد مطالعه

نمونه موردی و محدوده مورد مطالعه در این پژوهش، محله‌های مسکونی جدید و قدیمی شهر اردبیل است. محله‌های مسکونی قدیمی شامل محلات پیرعبدالملک، طوی، سرچشمه، گازران، عالی قاپو و اوچدکان است. همچنین محله‌های جدید شامل شهرک‌های حافظ، رضوان، کارشناسان، آزادی و سبلان است (تصویر شماره ۲).

۴. بحث و یافته‌ها

ویژگی‌های فردی به عنوان متغیر اثرگذار، تصورات ذهنی و انتظارات افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بدین ترتیب ضروری است بدانیم که چه کسانی با چه ویژگی‌هایی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. در این قسمت نتایج ویژگی‌های فردی ساکنان براساس پرسشنامه‌ها و در قالب جدول شماره ۲ آورده شده است.

در این پژوهش همانگونه که پیش بینی می‌شد، مالکان نسبت به مستأجران از حس تعلق بیشتری نسبت به محله خود برخوردار بوده‌اند. همچنین هرچه مدت زمان اقامت در یک منزل مسکونی و به تبع آن، محله بیشتر شده، حس تعلق افراد نیز نسبت به آن بیشتر می‌گردد.

مطابق با نتایج حاصل از مصاحبه با افراد و نتایج میانگین رضایت‌مندی از فاکتورها در جدول‌های شماره ۳ و ۴، مشخص شد که شمار بیشتری از افراد ساکن در محلات قدیمی نسبت به ساکنان محلات جدید، با محل زندگی خود دارای پیوند تاریخی و خانوادگی هستند. در مقایسه با محلات جدید، در محلات قدیمی (به دلیل قدمت آنها) معمولاً ساکنان از بدو تولد در آنجا زندگی می‌کنند و پدران و فرزندان آنها نیز از ساکنان همان محلات بوده‌اند. به همین دلیل ساکنان محلات قدیمی با یکدیگر و با محله خود آشنایی و پیوندی عمیق دارند و حتی نام‌گذاری‌های مکان‌های مختلف محله نیز براساس نام‌ها و

■ محلات قدیمی شهر اردبیل

■ محلات جدید شهر اردبیل

تصویر شماره ۲: محدوده مورد مطالعه

جدول شماره ۲: ویژگی‌های فردی پرسش‌شوندگان

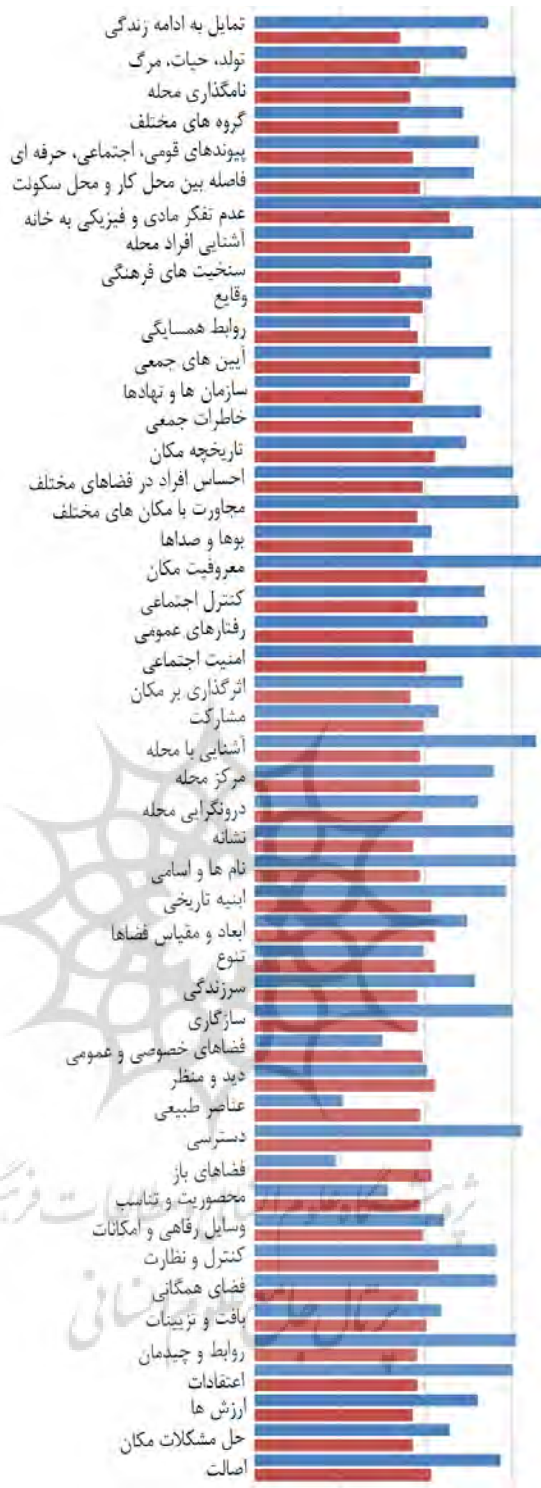
ساکنان									
زن					مرد				
جدید		قدیم			جدید		قدیم		
۵۴		۳۷			۴۶		۶۳		
بیشتر از ۵۰					۳۰-۵۰				
جدید		قدیم			جدید		قدیم		
۲۲		۴۶			۴۷		۲۶		
فوق لیسانس		لیسانس			فوق دیپلم		دیپلم		بیسواد
جدید		قدیم	جدید	قدیم	جدید	قدیم	جدید	قدیم	جدید
۹		۷	۵۱	۲۸	۹	۲۱	۳۱	۴۴	۰
بیشتر از ۲۰ سال					کمتر از ۵ سال				
جدید		قدیم			جدید		قدیم		
۳		۵۲			۶۱		۳۹		
اجاره‌ای					ملکی				
جدید		قدیم			جدید		قدیم		
۲۷		۱۵			۷۳		۸۵		
متاهل					مجرد				
جدید		قدیم			جدید		قدیم		
۶۹		۶۳			۳۱		۳۷		

آسایش بیشتری نسبت به ساکنان محلات جدید دارند؛ و این به دلیل پیرنگ بودن ابعاد هویتی و تاریخی و اجتماعی حس تعلق به مکان در این دسته از افراد است.

داده‌های حاصل از ۲۰۰ پرسشنامه که بین ساکنان محلات مسکونی قدیمی و جدید توزیع شد، با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. در جدول‌های شماره ۳ و ۴ که نتایج حاصل از آزمون تی است، به بررسی و مقایسه میانگین فاکتورهای احساس تعلق در محلات قدیمی و جدید پرداخته شده و همچنین در نمودار شماره ۲، میانگین رضایت‌مندی از مؤلفه‌های حس تعلق با یکدیگر مقایسه شده‌اند. نتایج آماری حاکی از آن است که میانگین امتیاز شاخص‌ها در خانه‌ها و محله‌های قدیمی بیشتر از محله‌های جدید است.

از آنجا که در این سنجش‌ها، میانگین دو جامعه مطرح و مورد مقایسه قرار می‌گیرند، در ابتدا باید با استفاده از آزمون (t) صحت معنادار بودن تفاوت میانگین‌ها را در سطح خطای $p=0.05 >$ تعیین نمود. زمانی یک رابطه از نظر آماری «معنادار» خوانده می‌شود که به احتمال کمتر از پنج درصد رابطه مورد نظر ناشی از تصادف بوده باشد. به عبارتی دیگر $(Sig < 0.05)$ به معنای معنادار بودن آزمون است. نتایج این آزمون برای هر دو تیپ محلات بررسی و در جدول‌های شماره ۳ و ۴ آورده شده است. کوچکتر شدن سطح معناداری این آزمون از مقدار p، نشان می‌دهد که دو نمونه از لحاظ آماری با یکدیگر تفاوت معنادار دارند. بنابراین می‌توان با مقایسه میانگین، آنها را با هم مقایسه نمود.

اسامی اشخاصی است که با گذشته و پیشینیان ساکنان فعلی مرتبط هستند. در نتیجه این پیوندها و فاکتورها که شامل استمرار سکونت در محله، تولد و حیات و مرگ، نام‌گذاری محله، پیوندهای قومی و اجتماعی، آشنایی افراد با هم و با محله، روابط، اعتقادات، سنخیت‌های فرهنگی، اصالت، خاطرات افراد، تاریخچه مکان، بناهای تاریخی و نشانه‌های معنادار در خاطرات جمعی افراد است، باعث شده که ساکنان محلات قدیمی، خود را متعلق به آن محله و محله را متعلق به خود بدانند. در نتیجه نسبت به ساکنان غیربومی محلات جدید که معمولاً این پیوندهای خانوادگی و خاطره‌ای در آنها کم‌رنگ‌تر است، ابعاد هویتی حس تعلق و مالکیت در آنها بیشتر بوده و در نتیجه انگیزش بیشتری برای اثرگذاری بر محله خود، مشارکت در امور مختلف، فعالیت‌های جمعی، سازگاری بیشتر با مکان، کنترل و نظارت اجتماعی و برقراری عدالت دارند. افزون بر این موارد، امنیت محله‌های قدیمی به دلیل آشنایی افراد با یکدیگر و اهمیت کنترل و نظارت محله‌ای از جانب ساکنان توانسته نه تنها بر رضایت ساکنان آن محلات بیفزاید، بلکه هویتی ویژه را به این محلات ببخشد. به همین علت در محلات قدیمی با وجود مشکلاتی مانند شلوغی، آلودگی صوتی، محصوریت، معابر و گذرهای کم عرض و محدودیت‌هایی مانند کمبود عناصر طبیعی، فضاهای باز و تفریحی و همچنین عدم وجود فضاهای جمعی و پاتوق محله مناسب و دیگر مشکلات شهری که در محلات جدید بیشتر به این موارد پرداخته شده، باز هم ساکنان بومی احساس رضایت‌مندی و حس امنیت و

جدول شماره ۳: آزمون t، میانگین عوامل مؤثر بر پیوندهای تاریخی و پیوندهای اخلاقی و اعتقادی در محله‌های جدید و قدیم

	جدید	قدیمی	پیوند اخلاقی و اعتقادی	Sig <0.05	جدید	قدیمی	پیوند تاریخی و خانوادگی
Sig <0.05							
	۴۷,۱۶	۷۶,۱۴	اعتقادات	۰.۰۰۰	۴۲,۶۱	۶۸,۱۸	استمرار سکونت در محله
	۴۷,۷۲	۷۵	ارزش‌ها	۰.۰۳۷	۴۸,۲۹	۶۱,۹۳	تولد، حیات، مرگ
	۴۶,۰۲	۶۴,۷۷	مشارکت	۰.۰۰۰	۴۴,۸۸	۷۶,۱۳	نامگذاری محله براساس نام اشخاص
	۴۶,۵۹	۵۶,۸۱	عدالت	۰.۰۰۱	۴۲,۰۴	۶۰,۷۹	گروه‌های مختلف
	۵۱,۷۰	۷۱,۵۹	اصالت	۰.۰۰۱	۴۶,۰۲	۶۵,۳۴	پیوندهای قومی، اجتماعی، حرفه‌ای
				۰.۰۰۸	۴۷,۷۲	۶۳,۶۳	فاصله بین محل کار و محل سکونت
				۰.۰۰۰	۵۶,۸۱	۸۴,۰۹	عدم تفکر مادی و فیزیکی به خانه

جدول شماره ۴: آزمون t، میانگین عوامل مؤثر بر ساختارهای اجتماعی و کالبدی در محله‌های جدید و قدیم

Sig<0.05	جدید	قدیمی	ساختارهای کالبدی	Sig<0.05	جدید	قدیمی	ساختارهای اجتماعی
.۰۰۰	۴۸,۲۹	۶۹,۳۱	مرکز محله	.۰۰۲	۴۵,۴۵	۶۳,۶۳	آشنایی افراد محله
.۰۲۵	۴۹,۴۳	۶۴,۷۷	درونگرایی محله	.۱۳۵	۴۲,۶۱	۵۱,۷۰	سنخیت‌های فرهنگی
.۰۰۰	۴۸,۲۹	۷۶,۱۳	نشانه	.۶۰۹	۴۸,۸۶	۵۱,۷۰	وقایع
.۰۰۰	۵۸,۸۹	۷۶,۱۴	نام و اسامی	.۷۰۷	۳۸,۸۹	۴۵,۴۵	اعتماد و روابط همسایگی
.۰۰۰	۱۶,۱۱	۷۳,۲۹	ابنیه تاریخی	.۰۰۰	۴۷,۷۲	۶۸,۷۵	آیین‌های جمعی
.۰۸۴	۵۲,۲۷	۶۱,۹۳	ابعاد و مقیاس	.۵۱۰	۳۷,۲۲	۴۵,۴۵	سازمان‌ها و نهادها
.۶۰۵	۵۲,۲۷	۴۹,۴۳	تنوع	.۰۰۲	۴۶,۰۲	۶۵,۹۱	خاطرات جمعی
.۰۰۸	۴۷,۱۶	۶۴,۲۰	سرزندگی	.۱۷۵	۵۲,۸۴	۶۱,۳۶	تاریخچه مکان
.۰۰۰	۴۷,۷۲	۷۵	سازگاری	.۰۰۰	۴۸,۸۶	۷۵	احساس افراد
.۰۲۳	۴۸,۸۶	۳۷,۵	فضاهای خصوصی و عمومی	.۰۰۰	۴۷,۱۶	۷۶,۷۰	مجاورت با مکان‌های مختلف
.۷۷۷	۵۲,۲۷	۵۰,۵۷	دید و منظر	.۴۱۳	۴۶,۰۲	۵۱,۷۰	صداها، بو
.۰۰۱	۴۸,۲۹	۲۶,۱۳	عناصر طبیعی	.۰۰۰	۵۰,۵۶	۸۴,۰۹	معروفیت مکان
.۰۰۰	۵۱,۷۰	۷۷,۲۷	دسترسی	.۰۰۱	۴۷,۱۶	۶۷,۰۴	کنترل اجتماعی
.۰۰۰	۵۱,۷۰	۲۳,۸۶	فضاهای باز	.۰۰۰	۴۶,۵۹	۶۷,۶۱	رفتارهای عمومی
.۰۹۵	۴۸,۲۹	۳۹,۲۰	تناسب	.۰۰۰	۵۰	۸۵,۲۳	امنیت اجتماعی
.۳۷۰	۴۹,۴۳	۵۵,۱۱	امکانات	.۰۱۲	۴۵,۴۵	۶۰,۷۹	اثرگذاری برمکان
.۰۰۱	۵۳,۴۱	۷۰,۴۵	کنترل و نظارت	.۵۱۹	۴۹,۴۳	۵۳,۴۱	تمایل به همکاری با هم
.۰۰۱	۴۷,۷۲	۶۹,۸۹	فضای همگانی	.۰۰۰	۴۸,۲۹	۸۱,۸۱	آشنایی با مکان
.۵۳۴	۵۰	۵۴,۵۴	بافت و تزئینات				

جدول شماره ۵: همبستگی فاکتورهای مؤثر بر پیوندهای تاریخی و پیوندهای اخلاقی و اعتقادی با میزان حس تعلق افراد در محله‌های جدید و قدیم

حس تعلق در محلات جدید	حس تعلق در محلات قدیمی	پیوند اخلاقی و اعتقادی	حس تعلق در محلات جدید	حس تعلق در محلات قدیمی	پیوند تاریخی و خانوادگی
.۲۷۵	.۰۴۹	اعتقادات	.۶۱۴	.۷۲۴	استمرار سکونت در محله
.۴۱۰	.۲۱۶	ارزش‌ها	.۳۶۴	.۵۸۱	تولد، حیات، مرگ
.۱۰۰	.۵۵۶	مشارکت	.۰۵۶	.۰۴۹	نام‌گذاری محله براساس نام اشخاص
.۰۵۷	.۲۴۱	عدالت	.۱۶۵	.۴۲۴	گروه‌های مختلف
.۲۷۱	-.۱۲۴	اصالت	.۴۱۴	.۴۳۹	پیوندهای قومی، اجتماعی، حرفه‌ای
			.۳۶۷	.۴۶۴	فاصله بین محل کار و محل سکونت
			.۱۱۳	.۴۰۳	عدم تفکر مادی و فیزیکی به خانه

جدول شماره ۶: همبستگی فاکتورهای مؤثر بر ساختارهای اجتماعی و کالبدی با میزان حس تعلق افراد در محله‌های جدید و قدیم

حس تعلق در محلات جدید	حس تعلق در محلات قدیمی	ساختارهای کالبدی	حس تعلق در محلات جدید	حس تعلق در محلات قدیمی	ساختارهای اجتماعی
.۲۳۵	-.۰۳۵	مرکز محله	.۱۳۴	.۳۸۴	آشنایی افراد محله
.۳۰۶	.۰۳۱	درونگرایی محله	-.۰۸۴	.۵۹۲	سنخیت‌های فرهنگی
.۰۹۵	.۵۳۶	نشانه	.۰۰۰	.۳۴۷	وقایع
.۲۷۲	.۵۰۹	نام‌ها و اسامی	.۱۲۰	.۴۹۳	اعتماد و روابط همسایگی
-.۰۷۵	.۲۲۸	ابنیه تاریخی	.۲۳۸	.۲۵۴	آیین‌های جمعی
.۲۲۴	.۵۴۹	ابعاد و مقیاس	.۲۹۴	.۴۰۰	سازمان‌ها و نهادها
.۰۶۲	.۲۶۳	تنوع	.۲۶۳	.۵۷۵	خاطرات جمعی
.۲۸۴	.۶۳۱	سرزندگی	.۳۰۶	.۵۱۳	تاریخچه مکان
.۵۳۶	.۷۷۵	سازگاری	.۳۳۰	.۴۲۶	احساس افراد
.۱۲۶	.۵۵۴	فضاهای خصوصی و عمومی	.۲۷۰	.۴۰۰	مجاورت با مکان‌های مختلف
.۳۸۰	.۵۳۴	دید و منظر	.۳۲۵	.۵۲۹	صداها، بو
-.۰۶۵	.۲۰۹	عناصر طبیعی	.۴۸۰	.۳۹۹	معروفیت مکان
.۳۳۷	.۴۲۹	دسترسی	.۲۴۵	.۴۱۴	کنترل اجتماعی
-.۰۳۱	.۱۷۵	فضاهای باز	.۳۶۰	-.۰۶۶	رفتارهای عمومی
.۰۸۹	.۱۴۶	تناسب	.۲۸۷	.۵۴۷	امنیت اجتماعی
-.۰۴۵	.۲۰۱	امکانات	.۳۰۰	.۳۴۰	اثرگذاری برمکان
.۲۸۳	.۱۳۱	کنترل و نظارت	.۲۸۵	.۳۱۲	تمایل به همکاری با هم در مکان
-.۰۶۴	.۲۰۰	فضای همگانی	.۲۷۳	.۵۲۵	آشنایی با مکان
.۲۸۹	.۲۷۴	بافت و تزئینات			

با توجه به نتایج آزمون همبستگی در جدول‌های شماره ۵ و ۶، میزان اثرگذاری و همبستگی تعدادی از فاکتورها با حس تعلق افراد در محله بیشتر است. در محله‌های قدیمی، به ترتیب سازگاری (۰.۷۷۵)، استمرار سکونت در محله (۰.۷۲۴)، سرزندگی (۰.۶۳۱)، سنخیت‌های فرهنگی (۰.۵۹۲)، تولد-حیات-مرگ (۰.۵۸۱)، خاطرات جمعی (۰.۵۷۵)، فضاهای خصوصی و عمومی (۰.۵۵۴)، مشارکت (۰.۵۵۶)، ابعاد و مقیاس (۰.۵۴۹)، امنیت اجتماعی (۰.۵۴۷)، نشانه (۰.۵۳۶)، دید و منظر (۰.۵۳۴)، صداها و بوها (۰.۵۲۹)، آشنایی با مکان (۰.۵۲۵)، تاریخچه مکان (۰.۵۱۳) و... از نظر ساکنان نقش بیشتری در ایجاد حس تعلق محله‌ای دارند و در محله‌های جدید به ترتیب استمرار سکونت در محله (۰.۶۱۴)، سازگاری (۰.۵۳۶)، معروفیت مکان (۰.۳۹۹)، امنیت اجتماعی (۰.۳۸۷)، کنترل و نظارت (۰.۳۸۳)، دید و منظر (۰.۳۸۰)، تولد-حیات-مرگ (۰.۳۶۴)، خاطرات جمعی (۰.۳۶۳)، رفتارهای عمومی (۰.۳۶۰)، دسترسی (۰.۳۳۷) و... از نظر ساکنان برای افزایش حس تعلق ارجحیت دارند.

۵. نتیجه‌گیری

براساس نتایج به دست آمده، اگرچه احساس تعلق به مکان در محلات قدیمی بیشتر است اما عوامل مؤثر بر حس تعلق در محلات مسکونی با قدمت بیشتر، ماهیت متفاوتی نسبت به عوامل مؤثر بر حس تعلق در محلات مسکونی جدید دارد. به عبارتی در محلات قدیمی برخی عوامل پیرنگتر و در محلات جدید عوامل دیگری از حس مکان پیرنگ است که موجب رضایت ساکنان آن محله می‌شود.

با استناد به نتایج آماری و نمودار شماره ۳ درباره ماهیت دو بعد کالبدی و اجتماعی تعلق مکانی در محلات قدیم و جدید می‌توان گفت که در محلات قدیمی عوامل اجتماعی مانند آشنایی افراد محله، سنخیت‌های فرهنگی، اعتماد و روابط همسایگی، خاطرات جمعی، تاریخچه مکان، کنترل اجتماعی، امنیت اجتماعی و سایر متغیرهای اجتماعی نسبت به عوامل کالبدی و ساختار در حال تغییر محله‌ها، عامل قوی‌تر و اثرگذارتری بر سطح رضایت‌مندی و حس تعلق در ساکنان محله است. از طرفی متغیرهای اجتماعی

نمودار شماره ۳: نتیجه‌گیری حاصل از قیاس میانگین فاکتورها در محلات قدیمی و جدید

- (2017). The Place of Fundamental Human Needs in Housing Developments (Case study: Houses in Ardabil city based on history of the city), Journal of Honarhaye Ziba, Volume 22, Issue 2, pp. 43-50. [in Persian]
- Azemati, HR., Rostami, V., & Pourbagher, S. (2018). Comparative Comparison of Historical-based and Social-based Background of Urban Housing Spatial Pattern (Case Study: Ardebil City), Journal of Iranian Architecture and Urbanism, Volume 8, Issue 13, pp. 23-32. [in Persian]
 - Brocato, ESD. (2006). Place Attachment: Ani Nvesti Gati On Envi Ronments and Out Comes IN A Sevri Ce Contex, Dissertation Proposal Presented to the Faculty of the Graduate School of the University of Texas at Arlington in Partial Fulfillment of the Requirements for the eDegree of Doctor of Philosophy.
 - Canter, D (1977). The Psychology of Place, Architectural Press, London.
 - Emami, A., Bazdar, M., Safari, M., & Farahnaki, R. (2018). The Determination of Relationship between Sense of Belonging and its Social Indicators, Case Study: Ziarat Village- Golestan, Journal of Armanshahr, Volume:10 Issue:21, pp. 11-22. [in Persian]
 - Falahat, MS. (2006). The Concept of Sense of Place and Its Factors, Journal of Honarhaye Ziba, Vol 26. [in Persian]
 - Frantzeskaki, N., Van Steenberg, F., & Stedman, RC. (2018). Sense of place and experimentation in urban sustainability transitions: The Resilience Lab in Carnisse, Rotterdam, The Netherlands, Springer: Sustainability Science, 13(4), pp. 1045-1059.
 - Guthey, GT., Whiteman, G., & Elmes, M. (2014). Place and Sense of Place: Implications for Organizational Studies of Sustainability, Journal of Management Inquiry, Vol 23, Issue 3, pp. 254-265.
 - Hashemnezhad, H., Heidari, AA., & Mohammad Hoseini, P. (2013). Sense of Place and Place Attachment, International Journal of Architecture and Urban Development, Vol. 3, No. 1, pp. 5-12.
 - Javan Forouzandeh, A., & Matlabi, GH. (2011). The Concept of Place Attachment and its Elements, Journal of Hoviatshahr, Volume 5,

در محله‌های جدید دارای قوت کمتری هستند. با این حال به دلیل پیرنگ بودن برخی از فاکتورهای بعد کالبدی مانند وجود عناصر طبیعی، فضای باز و امکانات تفریحی و موارد مشابه شاهد سطح مطلوب رضایت‌مندی ساکنان بودیم.

نوع اقامت و مدت زمان آن نیز یکی دیگر از فاکتورهای اثرگذار بر حس تعلق است. به طوری که در نتیجه پیوندهای تاریخی و خانوادگی افراد در محلات قدیمی که به دلیل قدمت و مدت زمان اقامت در آن محلات است، ساکنان دارای حس تعلق و حس مالکیت بیشتر و در نتیجه انگیزش بیشتری برای اثرگذاری بر محله خود، مشارکت در امور مختلف، فعالیت‌های جمعی، سازگاری بیشتر با مکان، کنترل و نظارت اجتماعی هستند.

عوامل دیگری که باعث افزایش حس تعلق در محلات قدیمی شده است عبارتند از فعالیت مرکز محلات به عنوان نقطه عطف محله و اشتراکات فرهنگی و مذهبی و مرکزیت مسجد به عنوان عامل ارتباط افراد با یکدیگر؛ که این عوامل در محلات جدید تا حدودی کمرنگ است. از طرفی با استناد به نتایج تحلیل، کمبود برخی عناصر و فاکتورها و یا نیاز به مکان‌های جدید در پاسخگویی به نیازهای روز در محلات مسکونی قدیمی احساس شد که از جمله آنها نیاز به فضای سبز و پارک‌ها، مکان‌هایی برای فعالیت و تعاملات سنین مختلف و موارد مشابه است که با شناسایی این کمبودها و محدودیت‌ها می‌توان با طراحی‌های متناسب با محله، حس تعلق به مکان و رضایت‌مندی را در این محلات بیشتر از پیش نمود.

انگیزه‌های متفاوت سکونتی افراد، منجر به انتخاب ارجح بین محلات قدیمی یا جدید می‌شود. با این حال افراد در محلات قدیمی و جدید ابعادی از حس تعلق را به دست می‌آورند و ابعادی را از دست می‌دهند که در حالت ایده‌آل بهتر است این عوامل در یک محله جمع شوند. به این ترتیب می‌توان هم در محلات مسکونی جدید و هم در محلات قدیمی با توجه به مؤلفه‌های مؤثر بر حس تعلق به مکان و جبران کمبودهای هر کدام در برنامه‌ریزی‌های آتی، میزان رضایت‌مندی ساکنان را ارتقا بخشید و به این ترتیب گامی مؤثر به منظور افزایش حس تعلق به مکان در محیط‌های زندگی امروزی برداشت.

References:

- Ahmadi, F., Afshar, A., & Aghalatif, A. (2014). Factors Influencing a Sense of Belonging in the Regeneration of Noghhan Neighborhood in the Residential Fabric Near the Imam Reza Shrine, Journal of Haft Shahr, Vol 4, 47, 48, pp. 70-84. [in Persian]
- Aminzadeh Goharrizi, A., & Taghizadeh, M. (2004). New cities: the perfect context for expressing embarrassing values, new cities articles, new culture in urbanization. [in Persian]
- Azemati, HR., Rostami, V., & Pourbagher, S.

publishing company, Boston.

- Ujang, N., & Zakariya, Kh. (2015). The Notion of Place, Place Meaning and Identity in Urban Regeneration, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 170, pp. 709 – 717.
- Varesi, HR., Amel Bafande, M., & Mohammadzadeh, M. (2010). Investigating and Analyzing the Components of Urban Identity and Its Relationship to the Residence of New Towns (Case Study: Golbahar City), *Journal of Urban Research and Planning*, Vol 2, pp. 17-36. [in Persian]
- Zanganeh, Y., Hosein abaadi, S., Roshandel, T., & Nabi pour, R. (2014). The Effect of Sence of Place and Social Capital on the Participatory Improvement of old neighborhoods (case study of Sabzevar neighborhoods), *Journal of Research and Urban Planning*, Volume 5, Issue 19, Page 111-128. [in Persian].
- Maghareh, MR., Attarian, K., & Majidi, F. (2013). The Approach to Restoring the Sense of Belonging to the Physical Body of the Traditional Fabric (Case Study of Behbahani Neighborhood of the Old Context of Bushehr), *The 8th National Conference on Civil Engineering, Architecture and Sustainable Urban Development of Iran*, Tabriz. [in Persian]
- Maleki, MR., Parsa, S., Vasigh, B., & Moradi, E. (2015). Sense of Dependency to the Place of Living Based On Gender Differences (Case Study: Ilam City), *Journal of Housing and Rural Environment*, Vol 33 (148), pp. 99-108. [in Persian]
- Meshkini, A., Ghasemi, A., & Hamze nezhad, H. (2015). The Evaluation of the Residents Sense of Attachment to Place in the New Towns (Case Study: Hashtgerd New Town), *Journal of Geographic Space*, 14(48), 41-56. [in Persian]
- Pirbabaei, MT., & Sajadzadeh, H. (2011). Group belonging to Place, Realization of Social Residence, in Traditional Neighborhood, *Journal of Bagh-e Nazar*, Volume 8, Issue 16, pp. 17-28. [in Persian]
- Rahnama, MR., & Razavi, MM. (2012). an Study of Sense of place Effect on Social Capital and Participation in Mashhad's Neighborhoods, *Journal of Honarhaye Ziba*, Vol 17(2), pp. 29-36. [in Persian]
- Relf, E (1976). *place and placelessness*, London, poin.
- Saraei, MH., Ashnooi, A., & Rusta, M. (2016). Evaluation of spatial indices belong to old texture residents of the city of Kashan, *Journal of Gheography and Environmental Planning*, Vol 67(2), pp. 18-34. [in Persian]
- Sarmast, B., & Motevaseli, MM. (2010). Investigating and Analyzing the Role of City Scale on the Sense of Place (Tehran Case Study), *Journal of Urban Management*, Vol 26, 146, pp. 133. [in Persian]
- Siavash pour, B., Shadlou Jahromi, M., & Molaei Rameshe, Z. (2014). Dimensions of Sense of Place, with Emphasis on Physical, Social and Emotional Factors (Perception and Cognition), *6th Urban Design and Management Conference*. [in Persian]
- Steele, F. (1981). *The sense of place*, CBI

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی